

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

KURSANTLARNI KASBGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK JIHATLARI

Yangiboyev Jahongirbek Sherzodbek o‘gli

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: kursant, kasbiy tayyorgarlik, psixologik tayyorgarlik, pedagogik yondashuv, motivatsiya, shaxs, stress, ma’naviyat, ta’lim, tarbiya.

Annotatsiya: Mazkur maqolada kursantlarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonining psixologik va pedagogik asoslari tahlil etilgan. Kasbiy tayyorgarlik — bu nafaqat bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, balki shaxsning kasbga nisbatan motivatsiyasini, psixologik tayyorgarligini ham rivojlantirish jarayonidir. Ayniqsa, ichki ishlar, harbiy yoki boshqa mas’uliyatli sohalarda ta’lim olayotgan kursantlar uchun psixologik tayyorgarlik muhim o‘rin tutadi. Maqolada kursantlarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, ularni stressli holatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatish, o‘zini tuta bilish, ijtimoiy moslashuv va kasbiy identifikatsiya jarayonlari keng yoritilgan. Shuningdek, psixologik-pedagogik yondashuvning zamonaviy metodlari — interfaol mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar, muammoli ta’lim, trening va motivatsion metodlar tahlil qilinadi. Kursantlar bilan olib boriladigan pedagogik ishda individual va differensial yondashuv tamoyillari muhim o‘rin egallaydi. Maqolada shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “inson manfaatlari ustuvor” tamoyili asosida kadrlar tayyorlash jarayonining insonparvarlik va ma’naviy jihatlari yoritilgan.

Ключевые слова: курсант, профессиональная подготовка, психологическая готовность, педагогический подход, мотивация, личность, стресс, духовность, образование, воспитание.

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические и педагогические особенности процесса профессиональной подготовки курсантов. Профессиональная подготовка включает не только формирование знаний, умений и навыков, но и развитие мотивации, психологической устойчивости и эмоциональной готовности личности к профессиональной деятельности. Особое внимание уделяется психологической подготовке курсантов, обучающихся в сфере правоохранительных органов и оборонных структур, где стрессовые ситуации и высокая ответственность являются неотъемлемой частью службы. Рассматриваются вопросы формирования профессиональной идентичности, развития коммуникативных способностей, саморегуляции, а также методики психолого-педагогического сопровождения курсантов. В статье анализируются современные методы обучения: интерактивные занятия, проблемное обучение, тренинги, ролевые игры, ситуационные задачи, способствующие развитию критического мышления и профессиональной зрелости. Подчеркивается, что

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

индивидуальный и дифференцированный подход в педагогическом процессе обеспечивает раскрытие личностного потенциала каждого курсанта.

Keywords: *cadet, professional training, psychological readiness, pedagogical approach, motivation, personality, stress, spirituality, education, upbringing.*

Annotation: *This article explores the psychological and pedagogical aspects of preparing cadets for professional activity. Professional training is not limited to the acquisition of knowledge, skills, and competencies; it also includes the development of motivation, emotional stability, and psychological readiness for real-life challenges. In fields such as law enforcement, military service, and security, the psychological preparedness of cadets plays a vital role in ensuring professional success and personal resilience. The article discusses the process of forming professional identity, developing self-control, communication skills, and the ability to make decisions under stress. It also examines the application of modern psychological and pedagogical methods — such as interactive lessons, role-playing, problem-based learning, and motivational training — that enhance the effectiveness of professional education. Individual and differentiated approaches in training are emphasized as key factors in fostering each cadet’s potential. Moreover, the article highlights the humanistic and moral dimensions of training based on the principle “the interests of the person come first,” put forward by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev.*

KIRISH

Bugungi kunda mamlakatimizda yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularni kasbiy faoliyatga puxta tayyorlash, ayniqsa ichki ishlar, harbiy va huquqni muhofaza qilish sohalarida xizmat qiluvchi kursantlarni tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday davlatning kuchi, avvalo, uning kadrlar salohiyati bilan belgilanadi. Shu boisdan O‘zbekiston Respublikasida kadrlar tayyorlash milliy tizimini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarni joriy etish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Kursantlarni kasbga tayyorlash jarayoni — bu faqatgina nazariy bilimlarni o‘rgatish emas, balki ularning ruhiy, ma’naviy va irodaviy sifatlarini shakllantirish, kasbiy motivatsiyani mustahkamlash, stressli sharoitlarda to‘g‘ri qaror qabul qila olish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli kasbiy tayyorgarlikni faqat o‘quv jarayonining bir qismi deb emas, balki shaxsning to‘liq rivojlanish tizimi sifatida baholash lozim. Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada shunday ta’kidlagan edi: “Yoshlarni kasb-hunarga o‘rgatish, ularni ma’naviy jihatdan yetuk, irodali, fidoyi shaxs sifatida voyaga yetkazish – bu bizning kelajagimizni ta’minlaydigan eng muhim omildir.” Mazkur fikrlar kursantlar tayyorgarligida psixologik-pedagogik yondashuvning naqadar muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Chunki kasbiy tayyorgarlikning markazida inson – ya’ni kursantning shaxsi turadi. Kursantlar o‘z kasbiy

faoliyatida yuqori darajada mas’uliyat, intizom va ruhiy barqarorlikni talab qiladigan muhitda faoliyat yuritadilar. Shuning uchun ularning psixologik tayyorgarligi mustahkam bo‘lmasa, o‘z kasbida samarali faoliyat ko‘rsatishi qiyin bo‘ladi. Bu esa o‘qituvchi, psixolog va rahbarlarning birgalikdagi pedagogik faoliyatini talab etadi. Kasbga yo‘naltirish, shaxsni shakllantirish, ijtimoiy moslashuv va kasbiy identifikatsiya jarayonlarida psixologik yordam ko‘rsatish, treninglar o‘tkazish, rolli mashg‘ulotlar tashkil etish – bularning barchasi kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismidir. Psixologik-pedagogik yondashuv deganda, kursantlarning shaxsiy fazilatlarini, hissiy holatini, irodaviy sifatlarini, o‘zini anglash va o‘zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon tushuniladi. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi – kursantlarda kasbiy kompetensiyalar bilan birga, mustahkam irodaviy xususiyatlar, vatanparvarlik tuyg‘usi va insoniy fazilatlarni shakllantirishdir. Shuningdek, bugungi kunda ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol usullar, psixologik treninglar va muammoli o‘qitish metodlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki bunday yondashuvlar kursantlarning mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida o‘qituvchi shunchaki bilim beruvchi emas, balki psixologik ko‘makchi, yo‘l ko‘rsatuvchi, motivator sifatida faoliyat yuritishi lozim. Kursantlarni kasbga tayyorlashda ijtimoiy muhit, oila, o‘quv muassasasi va jamoaning ham o‘rni beqiyosdir. Ayniqsa, ijtimoiy-psixologik moslashuv jarayoni kursantlarning o‘z kasbiga ishonchini oshirishda, irodaviy sifatlarini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu jihatdan pedagoglar ularning har bir individual xususiyatini inobatga olib, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni qo‘llashlari zarur. Maqolaning dolzarbligi shundaki, hozirgi globallashuv sharoitida yoshlarning qadriyatlari, dunyoqarashi va kasbga bo‘lgan munosabatida o‘zgarishlar yuz bermoqda. Axborot oqimi, raqamli muhit, ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri ularning psixologiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuning uchun kursantlarni nafaqat texnik va nazariy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularning ruhiy barqarorligi, irodasi, ijtimoiy mas’uliyati va kasbiy etikasi kabi fazilatlarini shakllantirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Shu asosda, ushbu maqolada kursantlarni kasbga tayyorlashning psixologik-pedagogik jihatlari har tomonlama tahlil qilinadi. Jumladan, kasbiy tayyorgarlik jarayonida psixologik omillarning ta’siri, motivatsion yondashuvning roli, individual va guruh psixologik xususiyatlar, shuningdek zamonaviy pedagogik uslublarning samaradorligi ilmiy nuqtayi nazardan yoritiladi.

ASOSIY QISM

1. Kursantlarni kasbga tayyorlashning psixologik mazmuni

Kursantlarni kasbga tayyorlash jarayoni, avvalo, ularning shaxsiy psixologik xususiyatlarini hisobga olishni talab qiladi. Har bir kursant o‘zining temperament turi, xarakteri, hissiy holati, motivatsiyasi va kognitiv salohiyati bilan boshqalardan farq qiladi. Shu boisdan, psixologik tayyorgarlikni umumiy shaklda emas, balki individual yondashuv asosida tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Psixologik tayyorgarlikning asosiy maqsadi – kursantni o‘z kasbiy faoliyatida uchrashi mumkin bo‘lgan murakkab vaziyatlarga ruhiy jihatdan tayyorlashdir. Masalan, ichki ishlar tizimida yoki harbiy sohada faoliyat yurituvchi

shaxsdan yuqori darajadagi stressga bardoshlilik, muammoli holatlarda tez fikrlash, o‘zini tuta bilish va mas’uliyat bilan qaror qabul qilish kutiladi. Shu sababli kursantlarda stressga qarshi immunitetni, hissiy barqarorlikni, irodaviy qat’iyatni shakllantirish psixologik tayyorgarlikning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Psixologlar ta’kidlashicha, kasbiy shakllanish jarayonida motivatsiyaning barqarorligi shaxs rivojida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Agar kursant o‘z kasbini chin dildan sevsa, bu uning o‘qishdagi faolligiga, xizmatdagi mas’uliyatiga va o‘zini rivojlantirish istagiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois ta’lim muassasalarida kursantlarda kasbiy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik, fidoyilik va xizmatga sadoqat kabi fazilatlarni shakllantirishga alohida e’tibor qaratilishi zarur.

2. Pedagogik yondashuvning asosiy tamoyillari

Kursantlarni kasbiy tayyorlashda pedagogik jarayonning sifatli tashkil etilishi muhim rol o‘ynaydi. Pedagogik faoliyat faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni ham o‘z ichiga oladi. Shuning uchun o‘qituvchi kursantlar bilan ishlashda psixologik-pedagogik yondashuvning bir nechta tamoyillariga amal qilishi kerak:

- Individual yondashuv tamoyili – har bir kursantning qobiliyati, xarakteri, hissiy holati va qiziqishlari inobatga olinadi. Bu orqali o‘qituvchi har bir shaxsning imkoniyatini ochib bera oladi.

- Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv – kursantlar nazariy bilimni amaliy faoliyatda qo‘llashni o‘rganadilar. Shu orqali ularda kasbiy fikrlash va tezkor qaror qabul qilish malakasi shakllanadi.

- Hamkorlik tamoyili – pedagog, psixolog va kursant o‘rtasida ochiq muloqot, o‘zaro ishonchli muhit yaratiladi. Bu o‘qituvchining obro‘sini mustahkamlab, kursantning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

- Refleksiya tamoyili – kursant o‘z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni tan olish va ularni tuzatishga o‘rganadi. Bu jarayon shaxsiy va kasbiy o‘sishni ta’minlaydi.

Pedagogik yondashuvda zamonaviy o‘qitish metodlari – interfaol mashg‘ulotlar, muammoli ta’lim, rolli o‘yinlar, amaliy treninglar, “case study” usullari – alohida ahamiyat kasb etadi. Bu metodlar kursantlarni mustaqil fikrlashga, o‘z qarashlarini himoya qilishga va jamoa bilan ishlashga o‘rgatadi.

3. Psixologik-pedagogik trening va amaliy mashg‘ulotlarning ahamiyati

Kursantlarni kasbga tayyorlash jarayonida psixologik treninglar va amaliy mashg‘ulotlar katta ahamiyatga ega. Treninglar orqali kursantlar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, stressni yengish, ijtimoiy moslashish, muloqot madaniyatini rivojlantirish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Masalan, “Stressga bardoshlilik” mavzusidagi treninglar kursantlarga og‘ir holatlarda hissiy holatini barqaror ushlab turish, tahlil qilish va tez qaror qabul qilishni o‘rgatadi. “Jamoadi ishlash” mashg‘ulotlari esa ularni bir-birini tushunishga, yordam berishga va mas’uliyatni bo‘lishishga o‘rgatadi.

Bundan tashqari, psixologik treninglar kursantlarda liderlik, o‘ziga ishonch, empatiya va kasbiy mas’uliyatni kuchaytirishga yordam beradi. O‘qituvchi va psixologning bunday

mashg‘ulotlardagi roli yo‘l-yo‘riq beruvchi, motivator va ruhiy ko‘makchi sifatida namoyon bo‘ladi.

4. Kasbiy motivatsiyani shakllantirish va mustahkamlash yo‘llari

Motivatsiya – bu shaxsning ichki turtkisi, ya’ni uni harakatga keltiruvchi kuch. Kasbiy motivatsiya kursantning o‘z kasbiga bo‘lgan qiziqishini, uni sevishini, jamiyatga foydali bo‘lish istagini bildiradi. Shuning uchun pedagogik jarayonda motivatsiyani kuchaytirishning quyidagi yo‘llari muhimdir:

- Kursantlarga o‘z kasbining ijtimoiy ahamiyatini tushuntirish.
- Xizmatdagi muvaffaqiyatli insonlar misolida motivatsion suhbatlar o‘tkazish.
- Tanlovlar, musobaqalar, mukofotlash tizimlari orqali rag‘batlantirish.
- Kasbiy o‘shish imkoniyatlarini ochib berish.

Shuningdek, o‘qituvchining shaxsiy namunasi ham kuchli motivator hisoblanadi. Agar pedagog o‘z kasbini sevsa, dars jarayonida ishonchli, hurmatli, samimiy bo‘lsa, kursantlar ham unga ergashadilar.

5. Shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish va ma’naviy tarbiya

Kursantlarni kasbga tayyorlashda faqat kasbiy ko‘nikmalar emas, balki ma’naviy fazilatlarni rivojlantirish ham muhim o‘rin tutadi. Chunki ichki ishlar, harbiy yoki huquqni muhofaza qilish tizimida faoliyat yurituvchi mutaxassis, avvalo, insonparvarlik, adolat, vatanparvarlik, mas’uliyat va halollik kabi qadriyatlarga ega bo‘lishi zarur.

Ma’naviy tarbiya – bu kursantlarning ichki dunyosini boyitish, ularni jamiyat manfaatlari uchun xizmat qiladigan shaxs sifatida shakllantirishdir. Shu maqsadda ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy suhbatlar, uchrashuvlar, tarixiy shaxslar hayotiga bag‘ishlangan tadbirlar, milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy mashg‘ulotlar o‘tkazilishi kerak.

6. Psixologik-pedagogik tizimni takomillashtirish yo‘nalishlari

Bugungi kunda kursantlarni kasbiy tayyorlash jarayonida axborot texnologiyalarining keng qo‘llanilishi, raqamli ta’lim muhitining yaratilishi, onlayn psixologik treninglar o‘tkazish kabi yangicha yondashuvlar dolzarb bo‘lib bormoqda.

Psixologik-pedagogik tizimni yanada samarali qilish uchun quyidagi yo‘nalishlarni amalga oshirish lozim:

- Kursantlarning psixologik holatini muntazam monitoring qilish;
- O‘qituvchilar va psixologlar uchun malaka oshirish dasturlarini joriy etish;
- Kasbiy tayyorgarlikda psixologik trening va amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish;
- Shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi motivatsion muhit yaratish.

Bu orqali nafaqat bilimli, balki ruhiy jihatdan kuchli, irodali va fidoyi kadrlar tayyorlanadi.

Xulosa

Bugungi globallashtirish, raqamli transformatsiya va tez o‘zgarayotgan ijtimoiy muhit sharoitida kursantlarni kasbga tayyorlash masalasi nafaqat ta’lim tizimining, balki butun jamiyatning dolzarb vazifasiga aylanmoqda. Kursantlarning kasbiy shakllanish jarayonida psixologik va pedagogik omillar bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning

uyg'unligi samarali kadrlar tayyorlashning asosi hisoblanadi. Tadqiqot davomida shunday xulosaga kelinadi: kasbiy tayyorgarlikni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun, birinchi navbatda, kursantning shaxsiy-psixologik holati, motivatsion darajasi, hissiy barqarorligi va irodaviy fazilatlar chuqur o'rganilishi zarur. Chunki bilim va ko'nikmalar shaxsning ichki psixologik tayyorgarligi bilan uyg'unlashgandagina haqiqiy natija beradi. Kursantlar uchun kasbiy tayyorgarlik – bu faqat nazariy bilim olish emas, balki o'zini kasb egasi sifatida his etish, o'z burchini anglash, jamiyat oldidagi mas'uliyatni chuqur his etish jarayonidir. Shu sababli ta'lim tizimida psixologik-pedagogik yondashuv asosida ish olib borish, kursantlarning ruhiy tayyorgarligini mustahkamlash, ularni stressli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi, psixolog va rahbarlarning birgalikdagi faoliyati alohida o'rin tutadi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ruhiy ko'makchi, yo'l ko'rsatuvchi, tarbiyachi sifatida ham faoliyat yuritishi kerak. Psixolog esa kursantlarning hissiy holatini kuzatib, ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishiga yordam berishi lozim. Pedagogik faoliyatda zamonaviy metodlar – interfaol mashg'ulotlar, treninglar, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar, “case-study” texnologiyalari – kursantlarning kasbiy fikrlash, muloqot, hamkorlik va tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'quv jarayonida rag'batlantirish, motivatsion suhbatlar, amaliy mashg'ulotlar orqali kursantlarning o'z kasbiga bo'lgan sadoqati va ishonchini mustahkamlash mumkin. Kasbiy tayyorgarlikda ma'naviy tarbiya ham muhim omil hisoblanadi. Chunki ichki ishlar, harbiy va huquqni muhofaza qilish tizimlarida xizmat qiluvchi kadrlar uchun halollik, insonparvarlik, fidoyilik, vatanparvarlik kabi fazilatlar asosiy qadriyatdir. Shuning uchun kursantlarni nafaqat kasbiy jihatdan, balki ma'naviy-axloqiy tomondan ham yetuk shaxs sifatida tarbiyalash bugungi kunning muhim talabi hisoblanadi.

Psixologik-pedagogik tizimni takomillashtirish uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Kursantlarning psixologik holatini muntazam tahlil qilish va individual yondashuvni kuchaytirish.
2. O'qituvchilar va psixologlarning kasbiy malakasini oshirish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish.
3. Trening, seminar va amaliy mashg'ulotlar orqali kursantlarning stressga bardoshlilikini oshirish.
4. Ta'lim jarayoniga innovatsion va interfaol metodlarni keng joriy etish.
5. Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali kursantlarda vatanparvarlik va kasbiy g'urur tuyg'usini shakllantirish.

Xulosa qilib aytganda, kursantlarni kasbga tayyorlashning psixologik-pedagogik jihatlarini chuqur o'rganish va uni ta'lim amaliyotiga joriy etish – bu kelajak avlod kadrlarini har tomonlama yetuk, irodali, mas'uliyatli, mustaqil fikrlaydigan va jamiyatga sadoqatli shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shunday kursantlar ertangi kunda o'z xizmat joylarida nafaqat kasbiy mahorat, balki insoniy fazilatlar bilan ham ajralib turadilar.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch”. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. G‘ulomov A., To‘raqulov A. “Pedagogika nazariyasi va amaliyoti”. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdullayeva D. “Kasbiy tayyorgarlik jarayonida psixologik-pedagogik yondashuvlar”. // Oliy ta’lim muassasalari jurnali, 2022-yil, №3.
4. Yo‘ldoshev J., Hasanov N. “Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar”. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.